

آیات می‌پردازد که اینها را می‌توان ترجمه - تفسیر نامید، همچون بخشی از تفسیری کهن به پارسی. برخی دیگر از این کتابها ترجمه یک تفسیر عربی به فارسی است مثل ترجمه تفسیر طبری. بعضی از تفاسیر را هم داریم که به زبان فارسی تألیف شده و همه آیات قرآن را دربرمی‌گیرند و مفسر پس از ترجمه هر دسته از آیات به تفصیل به شرح و تفسیر آنها می‌پردازد، همچون کشف‌الاسرار و روض‌الجنان و روح‌الجنان. آنچه مؤلف را به تألیف این مجموعه برانگیخت مهیا ساختن کتابی بود در اندازه‌ای متناسب برای درس متون تفسیری که به صورت دو واحد درسی در دانشگاهها ارائه می‌شود. ضرورت آشنایی دانشجویان با تفسیر و سیر تحول آن ایجاب می‌کرد که مقدمه‌ای در این باب ترتیب یابد. سپس متونی از بعضی تفاسیر فارسی که تا قرن دهم را شامل می‌شود انتخاب گردید. در انتخاب نمونه‌هایی از متون تفسیری سعی شده تا هم از بخشهای قصص قرآن، از آن روی که در متون ادب فارسی انعکاس قابل توجهی داشته است، گزینشی صورت گیرد و هم از بخشهای غیر داستانی. و چون خواسته‌ایم شیوه مفسر را در تفسیر به‌خوبی بنمایانیم ناگزیر هر بخش انتخابی را به طور کامل آورده‌ایم و به‌ندرت چیزی از آن حذف کرده‌ایم. در مورد املا و رسم‌الخط تفاسیری که از آنها استفاده کرده‌ایم ذکر نکته‌ای را ضروری می‌دانیم و آن اینکه چون این متون به دوران گذشته تعلق دارند از این‌رو اختلاف املا و رسم‌الخط در آنها امری طبیعی است، به‌خصوص در بعضی متون چون تفسیری کهن به پارسی به گونه‌ای است که هر مراجعه‌کننده‌ای نمی‌تواند آن را بخواند و بهره لازم را ببرد. ناگزیر سعی کردیم تا آنجا که لازم به نظر می‌رسد آنها را به صورت املائی معیار امروز درآوریم. توضیح و شرح دسته‌ای از لغات و تعابیر و یا اعلام نیز از آن روی صورت گرفته تا حتی‌الامکان خواندن و درک متون را برای دیگر خوانندگان آسان‌تر سازد.

اگرچه وقت قابل توجهی صرف تألیف این اثر گردیده، مدعی نیستیم کاری بی‌نقص ارائه داده‌ایم. از خوانندگان گرامی انتظار داریم چنانچه به ضعف و کاستی‌ای در این اثر برخوردند بزرگوارانه آن را یادآور شوند و از راهنمایی خویش ما را

پیشگفتار

ظهور اسلام در شبه‌جزیره عربستان و گسترش سریع آن به اطراف و اکناف عالم از همان نخستین قرون اسلامی مسلمانان را برانگیخت تا از یک‌سو به تلاش بیشتر برای شناخت هرچه بهتر دین و کتاب آسمانی خود بپردازند و از دیگرسو برای شناساندن آن بکوشند. از این‌رو زمینه انجام تحقیقات متنوع و گسترده پیرامون قرآن و علوم قرآنی فراهم آمد و علم حدیث و تفسیر به عنوان دو شاخه مهم علوم اسلامی توجه بسیاری از دانشمندان مسلمان را به خود جلب کرد و کتابهای متعددی در این زمینه تألیف و تدوین شد. این کتابها به‌خصوص در حوزه تفسیر از تنوع ویژه‌ای برخوردار بودند. هر مفسری به شیوه‌ای خاص به تفسیر روی آورد تا آنجا که بعضی بیشتر جنبه‌های بلاغی و ادبی قرآن را مورد توجه قرار دادند و دسته‌ای به مقوله‌های زبانی و صرفی و نحوی آن بسنده کردند، گروهی شیوه روایی را پیش گرفتند و جمعی طریقه اجتهاد را، بسیاری هم تأویل قرآن را بر تفسیر آن ترجیح دادند. به هر حال حاصل این فعالیت‌های گسترده آثار متعددی است که به صورت گنجینه‌ای باارزش باقی مانده است. این آثار غالباً به زبان عربی است، زبانی که در طی چندین قرن زبان علمی و دینی جوامع اسلامی به‌شمار می‌آمده است. اما از آنجا که بسیاری از مردم به‌خصوص در سرزمین ایران فارسی‌زبان بوده و نمی‌توانسته‌اند از این تفاسیر استفاده کنند گهگاه بعضی مفسران دست به تألیف تفسیرهایی به زبان فارسی زده و یا به ترجمه بعضی از تفاسیر عربی اقدام کردند. از میان این کتابها برخی اگرچه نام تفسیر دارند اما در حقیقت ترجمه آیات قرآن به فارسی هستند همچون تفسیر نسفی. برخی دیگر هرچند ترجمه‌اند اما مترجم در آنها کمی فراتر از ترجمه به توضیح پیرامون

بهره‌مند سازند و یا اینکه عیش را در سایه هنرش، اگر هنری در آن می‌بینند، نادیده انگارند. همان گونه که حکیم نظامی گنجوی فرموده‌اند:

در همه چیزی هنر و عیب هست عیب مبین تا هنر آری به دست

و من الله التوفیق

سید مرتضی میرهاشمی

مهرماه ۱۳۸۴